

Bestemmingsplan Hoornwerk Eiland 3

Datum: 01-04-2016
Opsteller: A. Oosterwegel, adviseur Ruimte en Archeologie gemeente Deventer
Bevoegd gezag: B. Vermeulen (gemeentelijk archeoloog)

Inleiding

Aan Archeologie Deventer is gevraagd een archeologisch advies te geven ten behoeve van een aanpassing in het bestemmingsplan Hoornwerk 2011. Het op 28 januari 2015 vastgestelde archeologiebeleid vormt de basis voor de voorwaarden die binnen dit nieuwe bestemmingsplan aan de bouw van de woningen worden gesteld.

De actuele archeologische verwachting van het plangebied.

De archeologische verwachtingswaarde is opgebouwd uit twee elementen: de fysische geografie (geomorfologie) en historische elementen. Op basis van fysische geografie zijn locaties met een middelmatige of hoge verwachting aangewezen, waar vermoedelijk archeologische resten uit de prehistorie tot de vroege middeleeuwen aanwezig zijn. Vanaf de middeleeuwen ging de mens het landschap naar zijn hand zetten. Op basis van historische bronnen (zoals kaarten en geschriften) zijn vervolgens locaties van historische elementen met een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologische resten aangewezen.

Fysisch geografische verwachting

Het bestemmingsplangebied behoorde voorafgaand aan de bouw van de vesting waarschijnlijk tot de uiterwaarden van de IJssel.¹ De kleiige structuur van de natuurlijke ondergrond en de aanwezigheid van schelpresten in het sediment wijst hierop. Uit een proefsleuvenonderzoek in 2009 kwam naar voren dat de natuurlijke ondergrond zich bevindt op circa 4, 20 m + NAP. Op basis van de fysisch geografische kenmerken van het bestemmingsplangebied is er een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit de periode van de prehistorie tot en met de vroege middeleeuwen.

Historische verwachting

Het gebied is in de nieuwe tijd opgehoogd voor de vestingwerken. Het wallichaam is direct op de natuurlijke bodem opgeworpen. De grondsoort is hier zand met ophogingsmateriaal. Onder deze ophogingen voor de vestingwerken kunnen sporen worden verwacht van activiteiten uit de middeleeuwen en het begin van de nieuwe tijd, die net buiten de nederzetting plaatsvonden. Hierbij moet gedacht worden aan steenbakkerijen, visweren, afvaldumps en dergelijke.

Deventer kreeg na de belegeringen tijdens de Tachtigjarige Oorlog nieuwe verdedigingswerken (afb 3). Tussen 1597 en 1621 werden rondom de stad aarden wallen, die bestand waren tegen kanonnenvuur, opgeworpen. In de wal lagen acht vijfhoekige bastions of bolwerken die werden omringd door een brede gracht. Tussen de bolwerken werden in de gracht ravelijnen (een veelal vijfhoekig versterkt eiland dat zich aan de buitenkant van de vestingwal bevindt) aangelegd. Aan de buitenoever van de gracht lagen

¹ Vermeulen, Gerritsen en Mittendorff, 2011, 192.

de buitenwerken die eveneens uit wallen en grachten bestonden. Omstreeks 1700 werd de vesting uitgebreid met een zesde ravelijn en acht lunetten die aan weerszijden van de ravelijnen kwamen te liggen. In 1742 kreeg de vesting haar laatste uitbreiding en wel in de vorm van een hoornwerk. Voor het hoornwerk lag een brede gracht. Daarvoor lag een getenailleerde wal met bedekte weg achter een glacis. Voor de wal lag weer een brede inundatiegracht. Deze gracht kon bij dreigend gevaar met water worden gevuld. Het bestemmingsplangebied is gelegen op deze laatste uitbreiding van de vestingwerken. Bij proefsleuvenonderzoek in 2009 is aangetoond dat onder de voormalige woonwijk nog resten van de wallen en de grachten schuilgaan.²

Na de invoering van de vestingwet in 1874 kon de vesting van Deventer worden ontmanteld, waardoor de stad kon uitbreiden. Uit archiefonderzoek is gebleken dat de vestingwerken hier tussen 1877 en 1882 zijn gesloopt.

Het grondgebied bleef in eigendom van het Ministerie van Oorlog. Op last van het ministerie werd in 1882 een buskruitmagazijn op het voormalige vestingwerkterrein gebouwd. In 1924 verleende de 'Vereniging tot verbetering van de woningtoestand in Deventer' aan de architect Knuttel de opdracht om een woonwijk te ontwerpen. Voor de bouw moest het Overijssels Kanaal worden verlegd. Het kanaal lag eerst ten noorden van het bestemmingsplangebied. Begin jaren twintig werd het kanaal enkele honderden meters verlegd en kwam zo ten zuiden van de nieuwe woonwijk te liggen.

Archeologische verwachting

In 2013 is voor de gemeente Deventer een vernieuwde archeologische verwachtingskaart opgesteld (afb. 1).² De locaties waar het proefsleuvenonderzoek heeft plaatsgevonden zijn verstoord en hebben daarom geen archeologische verwachting meer. Naar aanleiding van het proefsleuvenonderzoek is in 2009 een selectiebesluit opgesteld.³ Hierbij is ook gekeken naar de tussen de proefsleuven gelegen zones. De opbouw van de vestingwerken kan het best worden onderzocht doormiddel van sleuven haaks op de aardwerken. Het aanvullend aanleggen van grote opgravingsvlakken levert nauwelijks extra informatie op. Daarom zijn de bouwwerkzaamheden ter plaatse van de sleuven en de tussenliggende gebieden naar aanleiding van het onderzoek vrijgegeven. Dit selectiebesluit is ook vertaald in dit bestemmingsplan.

In de zones van het bestemmingsplangebied die niet onderzocht en vrijgegeven zijn, blijft een hoge verwachtingswaarde voor het aantreffen van resten van de voormalige vestingwerken gelden.

Van verwachting naar beleid

De gemeente heeft in haar archeologiebeleid aangegeven op welke wijze rekening gehouden moet worden met mogelijke archeologische waarden in de bodem. In 2015 is op basis van de archeologische verwachting een beleidskaart vastgesteld.⁴ Hierop zijn de verschillende archeologische verwachtingswaarden opgedeeld in zeven beleidscategorieën, met elk een eigen vrijstellingsdiepte en –grens die aangeven tot welke maat werkzaamheden zonder archeologische voorwaarden mogen worden uitgevoerd. Hoe hoger de waarde, hoe kleiner de vrijstellingsgrens.

² Willemse, *et al*, 2013.

³ Haveman, 2009.

⁴ Vermeulen, 2015.

Op de beleidskaart is voor elke locatie in de gemeente te zien welke archeologische regels van toepassing zijn, voorafgaand aan bouw- en graafwerkzaamheden.

Voor de inhoudelijke onderbouwing van de archeologische beleidswaarden wordt verwezen naar de rapportages bij de verwachtingskaart⁵ en de beleidskaart⁶. Deze rapporten kunt u vinden op de website van de gemeente Deventer onder het thema archeologie:

<http://www.deventer.nl/archeologie>.

Voor het bestemmingsplangebied gelden de beleidswaarden "0" en "3" (afb. 2).

De gebieden met beleidscategorie "0" kennen in het bestemmingsplan geen dubbelbestemming. Voor een deel omdat de bodem hier verstoord is door het proefsleuvenonderzoek. Daarnaast zijn de tussen de proefsleuven gelegen delen vrijgegeven omdat aanvullend onderzoek hier naar verwachting nauwelijks extra informatie oplevert.

In beleidscategorie 3 mogen werkzaamheden dieper dan 0,5 m tot een oppervlakte van 200 m² zonder archeologische voorwaarden worden uitgevoerd. De diepte van 0,5 m is gekozen, omdat in de meeste gevallen de verstoringen van bestrating, egalisatie, inrichting en kabels en leidingen tot deze diepte gaan. Bij werkzaamheden dieper dan 0,5 m die leiden tot een verstoring tussen de 200 en 500 m², geldt een meldingsplicht. Naar aanleiding van de melding kan met een veldbezoek de archeologische verwachting getoetst en aangevuld worden. Bij werkzaamheden die leiden tot een verstoring groter dan 500 m² en dieper dan 0,5 m dient bij de aanvraag een archeologisch rapport te worden overlegd. Op basis van dit rapport kunnen voorwaarden aan de vergunning worden verbonden.

Literatuur

Haveman, E., 2009. *Archeologisch beleidsadvies 139-vervolg. Hoornwerk Bestemmingsplan*, Deventer.

Vermeulen, B., 2015. *Onderbouwing vrijstellingsgrenzen Archeologie. Van verwachting naar beleid* (Interne Rapportages Archeologie Deventer 74), Deventer.

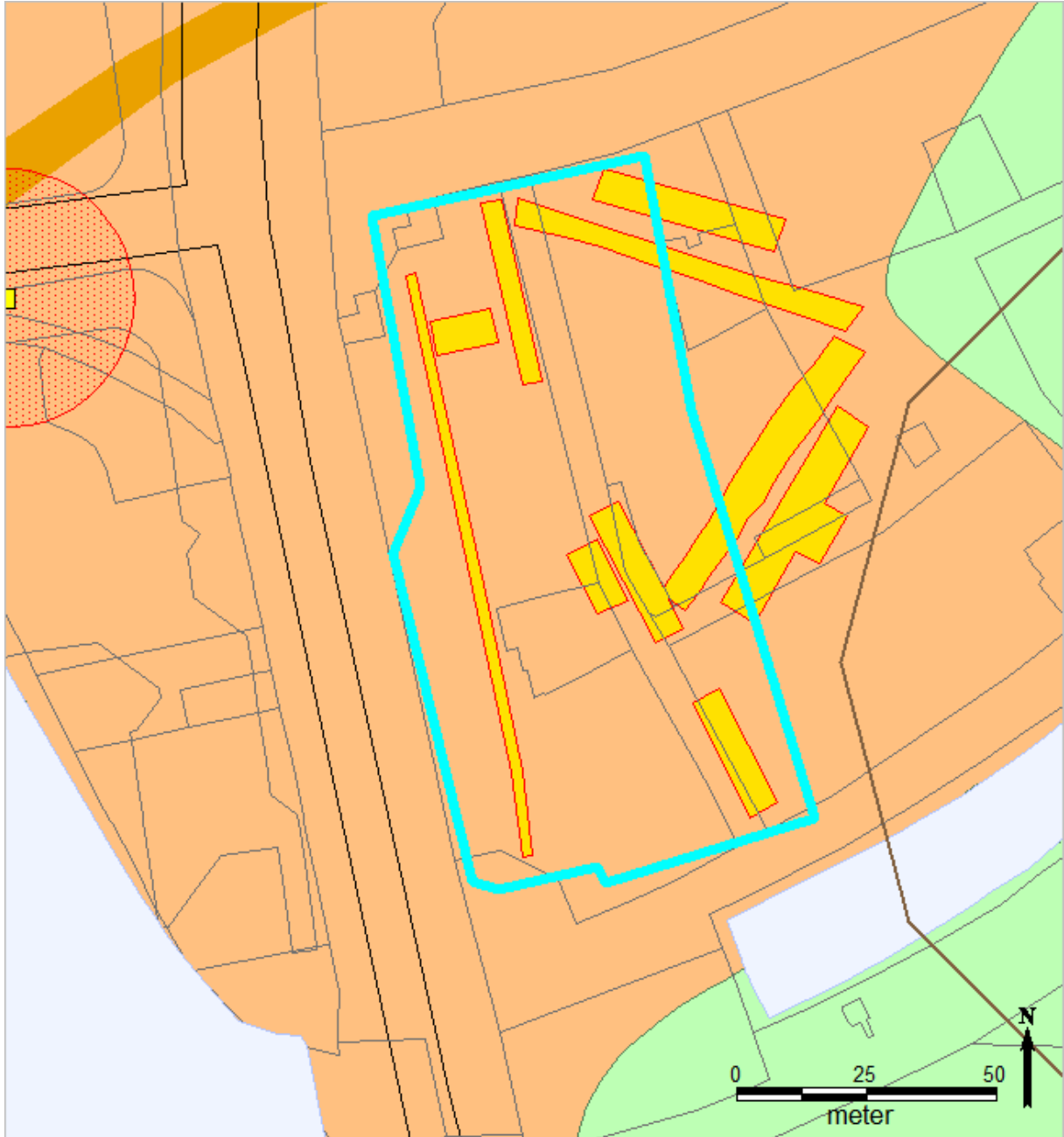
Vermeulen, B., S. Gerritsen & E.S. Mittendorff, 2011. *Op het knooppunt van eeuwen. Archeologisch en historisch onderzoek naar de Deventer vestingwerken op de locaties Emmaplein, Boreelkazerne en Hoornwerk* (Rapportage Archeologie Deventer 31), Deventer.

Willemse, N.W., L.J. Keunen, L.M.P van Meijel & T. Bouma, 2013. *...Die plaatsen, welke in de Douwelerkolk verdronken zijn... Fysisch- en historisch-geografische bouwstenen voor een archeologische verwachtingskaart van de gemeente Deventer* (RAAP Rapport 2571), Weesp.

⁵ Willemse *et al*, 2013.

⁶ Vermeulen, 2015.

Afbeelding

 bestemmingsplangebied

Afb. 1: Het plangebied op de archeologische verwachtingskaart 2013. In geel met rode rand zijn de proefsleuven uit het onderzoek uit 2009 (project 285) aangegeven.

Die plaatsen, welke in de Douwelerkolk verdronken zijn ...

Archeologische waarden- en verwachtingskaart voor de gemeente Deventer

RAAP-rapport 2571, kaartbijlage 2, middenblad, schaal 1:10.000

Verwachte dichtheid aan archeologische resten binnen landschappelijke eenheden

	terrein van cultuurhistorische waarde, stad Deventer binnen de vestingwerken (AMK-terrein 13969)	Zeer hoog voor archeologische resten uit met name de Karolingische periode en later. Archeologische resten veelal afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 1).
	hoge verwachting, waarschijnlijk goede conservering	Hoog voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 1).
	hoge verwachting, mogelijk goede conservering	Hoog voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten vlak onder het maaiveld en daardoor kwetsbaar (profieltypen 2 en 3).
	middeelmatige verwachting	Middeelmatig voor archeologische resten uit met name de oudere Prehistorie. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 4) of archeologische resten vlak onder het maaiveld en daardoor kwetsbaar (profieltypen 5 en 6).
	lage verwachting	Laag voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 7) of archeologische resten vlak onder het maaiveld en daardoor kwetsbaar (profieltypen 8 en 9).
	lage verwachting, beekdallandschap	Laag voor archeologische resten uit alle perioden. Specifieke verwachting voor (beek)dalgebonden archeologie (resten van jachtactiviteiten, nederzettingdumps, deposities, overgangen en beekaccessen). Archeologische resten afgedekt door een al dan niet dikke conserverende laag beekafzettingen (klei, zand, veen) en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 14).
	onbekende verwachting	Afhankelijk van ter plaatse aanwezige bodemverstoringen en onderliggende verwachtingszone.

Archeologie

 terreinen met een archeologische status (AMK-terreinen)

16013 AMK-monumentnummer

Projecten en waarnemingen

   definitief onderzoek, IVO proefsleuven, begeleiding

   waarneming, losse vondst, booronderzoek/veldverkenning

 begrenzing van havezaten en landgoederen

   landwreuzeker, waarschijnlijk, indicatief

  belegeringskamp, overig verdedigingswerk

Historische infrastructuur en overige elementen

 brug/vonder

 (overlaat)sloot of ziele

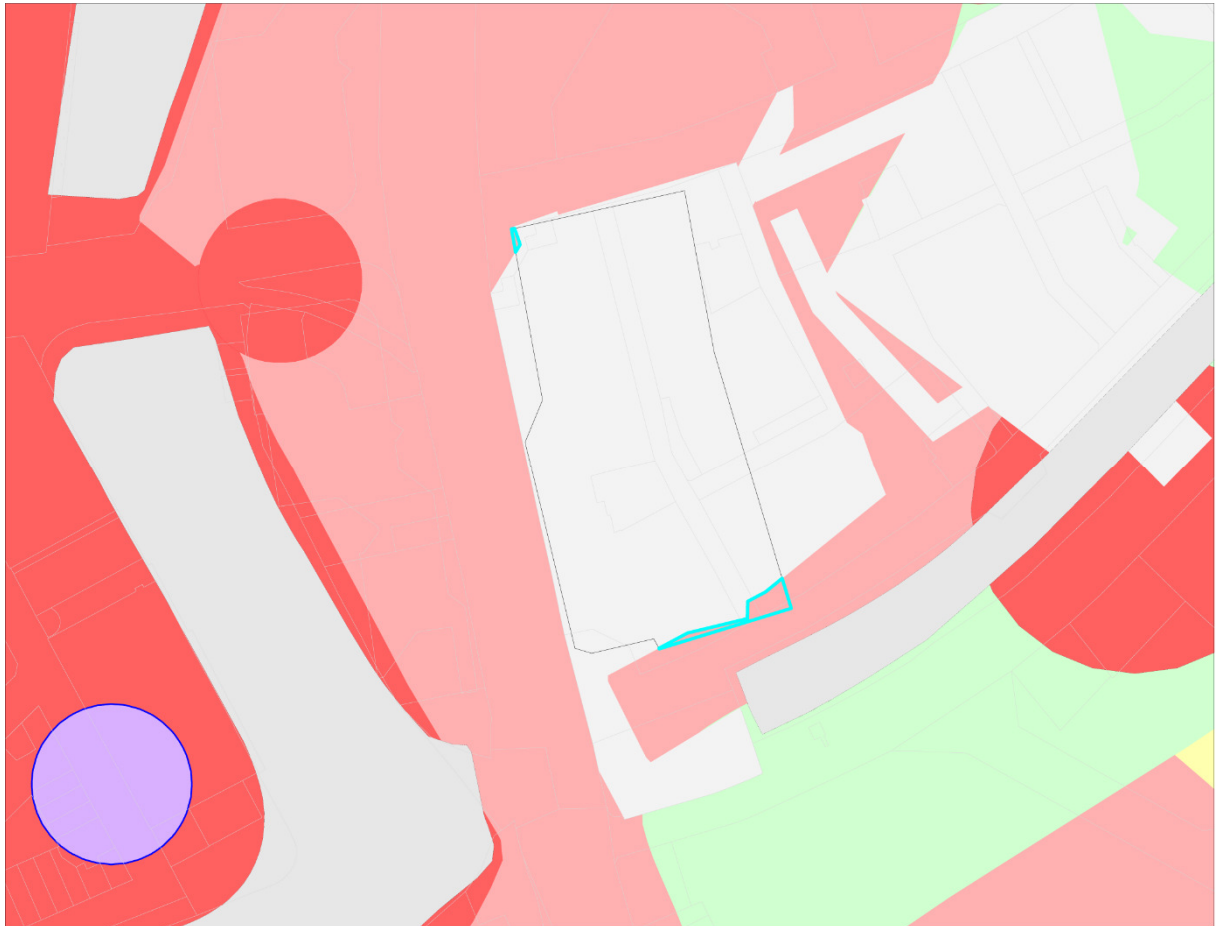
 stuw

 voorde

 historische weg

 waterloop op historische kaart (bonneblad/minuutplan)

 overige historische elementen (vlakkenbestand)

Afb.2: Het plangebied op de nieuwe archeologische beleidskaart 2015. In grijs het gebied met beleidscategorie "0" en blauw omkaderd het gebied met beleidscategorie "3".

Regime	≥0 m ²	> 5 m ²	> 10 m ²	> 40 m ²	> 100 m ²	> 200 m ²	> 500 m ²	> 1000m ²	> 2500 m ²	> 10000 m ²	Diepte Vrijstelling
Waarde 0	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	n.v.t.
Waarde 1	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Melding	0,5 m
Waarde 2	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Melding	Onderzoek	Onderzoek	0,5 m
Waarde 3	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen	Melding	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	0,5 m
Waarde 4	Geen	Geen	Geen	Geen	Melding	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	0,5 m
Waarde 5	Geen	Geen	Melding	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	0,3 m
Waarde 6	Geen	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	0,3 m
Waarde 7	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	Onderzoek	0,3 m

Geen:

Bij bouwwerkzaamheden zullen aan de omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk of bouwwerken geen archeologische voorwaarden worden verbonden.

Ook is hier op basis van archeologie nooit een Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden nodig.

Meldingsplicht:

Bij bouwwerkzaamheden zal aan de omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk of bouwwerken een archeologische meldingsplicht worden verbonden.

Bij werkzaamheden die de bodem verstoren en niet samenhangen met een omgevingsvergunning bouwen is hier op basis van archeologie een Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden nodig. Ook hieraan zal alleen een meldingsplicht worden gekoppeld.

Bij een meldingsplicht dient de aanvrager de gemeente Deventer minimaal vijf dagen voor de aanvang van de werkzaamheden op de hoogte te brengen en de gelegenheid te bieden voor een archeologische waarneming. Deze waarneming kent een korte doorlooptijd en is voor rekening van de gemeente. Er kunnen echter geen stilstandskosten in rekening worden gebracht.

Indien blijkt dat de aanvraag deel uitmaakt van een groter plan dat in stukken wordt geknipt, zullen de verschillende deelaanvragen als één geheel worden behandeld.

Onderzoek:

Bij bouwwerkzaamheden wordt aan de omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk of bouwwerken de verplichting tot onderzoek of behoud van de mogelijk aanwezige archeologische resten verbonden.

Bij werkzaamheden die de bodem verstoren en niet samenhangen met een omgevingsvergunning bouwen is hier op basis van archeologie een Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden nodig. Ook hieraan zal de verplichting tot het doen van archeologisch onderzoek of het behoud van de resten worden verbonden.

Indien blijkt dat de aanvraag deel uitmaakt van een groter plan dat in stukken wordt geknipt, zullen de verschillende deelaanvragen als één geheel worden behandeld.

Afb. 3: De namen van de verschillende bolwerken of bastions in de 17de-eeuwse vesting Deventer.